

Gironins Heterodoxos: Els Espiritistes

No hi ha dubte que les aportacions històriques sobre el segle XIX han estat nombroses i freqüents els darrers anys, però és evident que, per tal d'arribar a un coneixement molt més aprofundit de la societat gironina del vuit-cents, ens queda molt de camí per fer.

Un dels aspectes que menys atenció ha meregut és el dels grups dissidents, dels heterodoxos o, si voleu, dels heretges, que també n'hi hagué ací i desenrotllaren llur activitat, malgrat les traves i els anatemes que els adreçaren els ortodoxos intolerants, sempre dominadors i poderosos en una ciutat com la nostra, petita i tancada amb muralles que l'estrenyien, no solament a nivell urbanístic, sinó també ideològic.

Per això avui parlarem i recollirem alguna informació sobre aquells que per a una mentalitat intransigent, com la de Marcelino Menéndez y Pelayo, eren qualificats de «padrón de ignorancia y de barbarie, verdadera secta de monomaniáticos y alucinados, afrenta de la civilización en que se alberga, parodia inepta de la filosofía y de la ciencia» (1). Es a dir, dels espiritistes.

EL MOVIMENT ESPIRITISTA

La creença en la reencarnació i la pràctica de l'evocació dels morts havia estat un element fonamental en algunes religions antigues com l'hinduisme o el budisme, però va ser a mitjan segle XIX quan aquestes creences i pràctiques esdevingueren un vertader sistema sota el nom d'espiritisme.

Efectivament, l'espiritisme és una doctrina i un moviment que nasqué el 1848 a la casa d'una família metodista de Nova York i que s'escampà, en pocs anys, pels Estats Units, Anglaterra, Alemanya, França (on es remarcà la figura d'Allan Kardech, gran sistematitzador i teòric doctrinal del moviment) i que arribà també a l'Estat espanyol en temps del sexenni democràtic 1868-74.

La doctrina espiritista es fonamenta en la creença en l'existència, manifestació i ensenyança dels esperits, els quals es comuniquen a través d'un mèdiu. Segons aquesta escola, l'home està constituït per l'ànima immaterial i immortal, el cos físic i el perispirit amb el qual s'uneix l'ànima després de la mort.

Els espiritistes insisteixen en la història de la revelació: la del Pare a l'Antic Testament, la del Fill en el Nou Testament i la de l'Esperit Sant amb l'adveniment de l'espiritisme. Afirmen la

per
Josep Clara

(1) M. MENENDEZ Y PELAYO, **Historia de los heterodoxos españoles**, Santander, CSIC, 1948, vol. VI, p. 491.

fe en la immortalitat de l'ànima no amb dogmes, com fa l'Església, sinó amb fets experimentals (2).

Menéndez y Pelayo assegura que «los artilleros, los albéitaros o **médicos comparativos**, y los maestros de escuela normal, han sido en España los grandes puntales de esta escuela» (3).

A Catalunya, el moviment espiritista es difongué singularment a Barcelona, i existiren d'altres agrupaments importants com els de Lleida (4) i Tarragona. Tots aquests centres tingueren cura especial d'editar revistes, opuscles i llibres per divulgar-lo en el medi respectiu (5).

L'ESPIRITISME A GIRONA

L'existència d'espiritistes a la ciutat de Girona data almenys de l'octubre del 1882, en què «un espiritista», des de les pàgines de **El Demócrata**, contestava un escrit de **El Eco de la Provincia**, el qual titllava la doctrina espiritista de «moneda falsa del progreso» i suposava que «quien más la toma y en los ánimos que más prende es en aquellos a quienes la necesidad o escasa instrucción religiosa y filosófica obcecan el entendimiento».

La resposta de l'espiritista anònim explica que allò que persegueixen és el perfeccionament moral de la humanitat i que es basen en les veritats revelades a l'Evangeli. Diu també que tenen com a camí el progrés i els avenços de la ciència, per on s'ha d'arribar a la fita desitjada. I desmenteix rodonament que sigui una doctrina per a ignorants:

«...desde Sócrates y Platón, precursoros del espiritismo, hasta nuestros contemporáneos Figier y Flammarion; en donde encontráis que trasluce un rayo de ciencia, allí veréis la doctrina espiritista influyendo al desarrollo intelectual,

a la par que (desde San Agustín hasta Montarola [sic]) donde encontráis que asoma la duda y la incredulidad a toda clase de adelanto científico veréis que como espíritu maligno que se complace en atormentar al hombre, se halla la Iglesia, porque, como siempre, tiene y debe de estar divorciada con todos y cada uno de los adelantos del progreso si quiere continuar conservando su principio de autoridad.

«Pero no; la verdad debe flotar sobre la superficie del mar de la vida, y cada adelanto científico es un dardo más lanzado contra el corazón de los católicos romanos, siendo para nosotros una hoja que añadir a la corona de esta doctrina, base de toda civilización, redentora y regeneradora de la humanidad entera» (6).

Un dels elements dinàmics de l'espiritisme gironí fou Víctor Ozcàriz, professor de l'Institut (7), qui estava amb bones relacions amb els republicans possibilistes que editaven **El Demócrata** i de la qual publicació era també col·laborador (8). Ozcàriz, d'origen segurament navarrès, era llicenciat en jurisprudència, batxiller en la facultat de Filosofia i Lletres, tenia els graus de perit mercantil, llicenciat en administració, així com el de doctor en dret civil i canònic, i pertanyia a la Societat Espiritista Espanyola. Havia estat catedràtic de Retòrica i Poètica a l'Institut de Santander, on el 1875 havia

(6) **El Demócrata**, 1 d'octubre de 1882. Article «La verdadera ciencia».

(7) «Ozcàriz (83-85) havia estat catedràtic de llatí i castellà. També havia fet oposicions a una càtedra de francès. En una certa ocasió que l'Institut de Girona ha de nomenar un catedràtic del ram de lletres per formar part d'un tribunal d'oposicions, suplicà al Claustre, sense commoure'l, perquè el nomeni a ell, puig (sic) que així li serà possible conèixer en el món de Madrid a algun professor procedent d'algun institut de Navarra, Bascongades o Aragó amb ganes de permutar i on li agradaria traslladar-si (sic)» (P. PASCUAL i CARBO, **El professor Don Manuel Cazorro i Ruiz i l'Institut de Girona del seu temps**, Girona, Associació Arqueològica, 1976, ps. 14-15).

(8) El 9 d'agost de 1885 hi escrivia: «Los espiritistas y libre-pensadores deben formar sociedades de protección para que si alguno de sus adeptos fallece no se finjan arrepentimientos que no han existido. El hombre tiene el derecho de morir en brazos de su opinión. Víctor Hugo se elevó sobre todas las calumnias. Los espiritistas que no se mueven más que para bailar una polka con una mesa y dos sillas, esos espiritistas son soldados de plomo; figuritas de un teatro de Guíñol».

(2) Sobre l'espiritisme vegeu Y. CASTELLAN, **El espiritismo**, Vilassar de Mar, Oikos Tau, 1971; F. M. PALMES, **Metapsíquica y espiritismo**, Barcelona, Labor, 1950; C. M. HEREDIA, **Los fraudes espiritistas y los fenómenos metapsíquicos**, Barcelona, Herder, 1963.

(3) M. MENENDEZ Y PELAYO, op. cit., p. 489.

(4) Cfr. J. LLADONOSA, «Ara fa un segle. Espiritistes a Lleida», a **Serra d'Or**, gener de 1976, ps. 9-11. Un dels principals promotors de l'espiritisme lleidatà fou Domènec de Miguel, director de l'Escola Normal.

(5) Recordem com a revistes «El Buen Sentido» de Lleida, «La Revista Espiritista» de Barcelona, i altres citades per J. VENTURA, **Els heretges catalans**, Barcelona, Selecta, 1976 (2.ª ed.), p. 246.

fet imprimir una obreta titulada **El Universo Espiritista** (9).

Ara bé: Víctor Ozcáriz no fou pas l'introducció de la doctrina a Girona, car quan ell hi arribà el 1883 ja funcionava el centre espiritista i es publicava una revista.

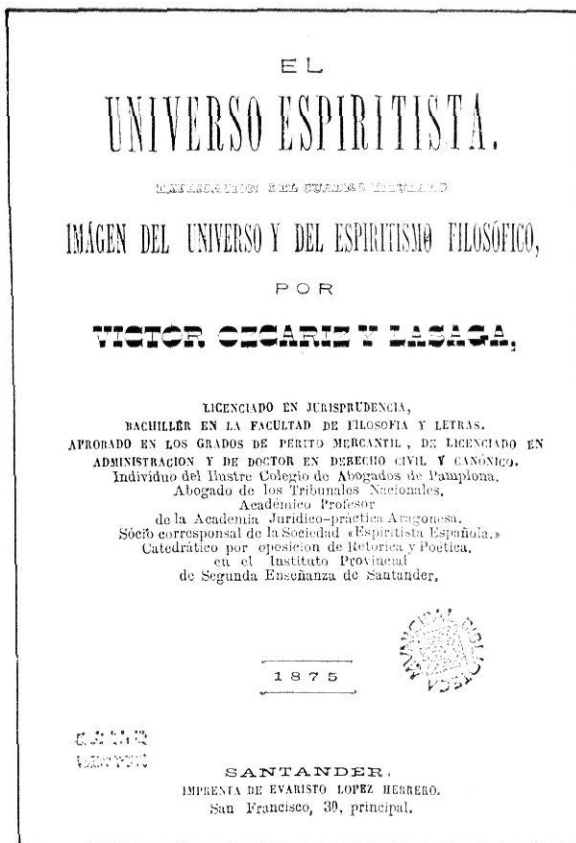
UN PORTANTVEU CONDEMNAT

També els espiritistes gironins editaren una publicació per escampar la doctrina que creien i practicaven. Duia per títol **La Solución**, i era de caire filosòfic i doctrinal. Malauradament, però, d'aquesta publicació hom no n'ha conservat cap exemplar, i solament la coneixem per referències a la premsa i per la nota que ens en deixà Enric Claudi Girbal (10). Era impresa a la casa d'Albert Nugué en quart major i tenia vuit pàgines. El primer número sortí al carrer amb data del 29 d'octubre de 1882 i, segons Girbal, la col·lecció era formada de 79 números, el darrer dels quals seria el del 15 d'octubre de 1885. De fet, aquesta darrera afirmació no resulta correcta, car sabem que, si més no, sortí el número de la segona quinzena de novembre.

La Solución va ser reprovat i condemnat el 1884 com erroni, impiu, herètic, supersticiós, immoral, depressiu de la dignitat de l'home, fautor del protestantisme i antisocial, segons un edicte pastoral que signà el bisbe de Girona, Tomàs Sivilla, i que fou llegit a totes les parròquies del bisbat. El prelat presentava el periòdic com si fos una obra de Satanàs, i afegia: «Encubriendo su impiedad y osadía con insidiosos consejos disfrazados de amor y caridad, ataca con impudencia los más sagrados dogmas de nuestra sacrosanta Religión; niega la divinidad de Jesucristo y de su Iglesia santa, deprime la dignidad del hombre destruyendo su libertad; rebaja y desnaturaliza la misión del clero; calumnia y se ensaña contra las instituciones religiosas más venerandas, al propio tiempo que prodiga entusiastas elogios a los apóstatas de la re-

(9) N'existeix un exemplar a la Biblioteca Pública de Girona, dedicat a Artur Vinardell, director de **El Demócrata**.

(10) E. C. GIRBAL, «El periodismo en Gerona», a **Revista de Gerona**, XVIII (1894), p. 322. **El Demócrata** (29 d'octubre de 1882) donà notícia de l'aparició: «Hoy debe ver la luz pública en esta capital el primer número de una revista quincenal titulada **La Solución**, que viene a representar las ideas religioso racionalistas y a ser órgano del Centro espiritista de esta ciudad. Bien venido sea en el campo de la discusión el nuevo colega, al que deseamos toda suerte de prosperidades en la lucha que va a emprender contra el ultramontanismo y el materialismo».

El professor Ozcáriz, abans de venir a Girona, ja havia publicat aquest llibret sobre l'univers espiritista.

ligión, a esos hombres miserables, a quienes el abandono de la fe ha precipitado al cinismo de sus repugnantes pasiones» (11). Davant d'aquestes consideracions tan negatives, no ens pot sorprendre que hom ordenés també als rectors que inutilitzessin tots els exemplars que els fossin lliurats a través dels diocesans penedits.

(11) Cfr. **Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona**, 31 de març de 1884, ps. 89-93. De l'edicte del prelat remarquem també aquestes altres consideracions: «Confiamos que nuestros amados fieles jamás prestarán oído a esos titulados **mediums** de los espíritus, y que lo son en realidad del príncipe de las tinieblas, a esos diabólicos propagandistas de la doctrina de Lutero, del racionalismo protestante y de otros errores anticristianos; que jamás asistirán, ni como meros espectadores, por ser cosa intrínsecamente mala, a sus reuniones o conciliábulos, sinagogas de Satanás según frase del Apóstol, y verdaderas oficinas del infierno; ni tampoco prestarán su cooperación a esa obra de iniquidad, leyendo las referidas producciones, suscribiéndose a ellas, comprándolas o de cualquier otro modo contribuyendo a su sostén o difusión».

El bisbe Tomàs Sivilla condemnà "La Solución" com si fos una obra de Satanàs.

POLEMICA SOBRE UN ENTERRAMENT

L'enterrament civil d'un espiritista, el novembre de 1885, suscità la natural curiositat entre els gironins i el comentari més o menys partidista de la premsa de la ciutat, la lectura de la qual ens ilustra justament de com una notícia o un fet objectiu és captat i reflectit segons la ideologia del qui la comenta.

El Demócrata, periòdic republicà, s'explicava així: «El viernes por la tarde tuvo lugar el entierro civil del que en vida fue nuestro particular amigo D. Pedro Costa. Aparte la seriedad que presidió el acto de conducción del cadáver a la última morada, por parte de los señores del cortejo, sentimos deber consignar que jamás vimos en ciertas clases del pueblo de Gerona mayores muestras de estultez y faltas más garrafales de consideración y respeto» (12).

(12) **El Demócrata**, 29 de novembre de 1885. Pere Costa, sastre de professió, vivia a la Plaça de les Cols, 12-2n. Era fill de Sant Joan de Mollet, on havia nascut el 29 d'abril de 1843.

La Lucha, òrgan del partit liberal de la província, va escriure això: «Ayer tuvo lugar en esta ciudad el entierro civil de D. Pedro Costa y Galiá. Según la esquila de invitación que se repartió expresaba, el finado pertenecía al libre pensamiento y, añadía, **dejó su envoltura corporal** en la tarde del día anterior. La figura podrá ser retórica pero es del género nuevo. / Escusamos decir que la novedad de un entierro civil atrajo un numeroso gentío a la Rambla de la libertad que convertía, en parte, en objeto (sic) de chacota un acto tan trascendental como el entierro de un cadáver. El acto no revisitó más ceremonias, que colocar el ataúd sobre el coche fúnebre; en cojer (sic) cada una de las cintas un **hermano en creencias** del difunto y en que el duelo se compusiera de individuos de la familia y hasta el número de once acompañantes entre espiritistas e individuos de otras escuelas. Y nada más». (13).

El Constitucional, òrgan del partit liberal dinàstic, s'expressà d'aquesta manera: «Anteayer verificóse en esta ciudad el entierro civil de D. Pedro Costa y Galiá, lo que atrajo una muchedumbre inmensa en la Rambla ávidos de presenciar un espectáculo joco-serio. La cosa no fue nada, diez o doce amigos que acompañaban la **envoltura corporal** de un **espíritu** amigo, que con su **preispiritu** se alejó a los **espacios invisibles**. / Los comentarios por parte de la concurrencia eran numerosos, cada uno hablaba del asunto según su **espíritu guardián** le inspiraba; si **burlón**, mal de ellos, si **formal**, bien de los mismos. / Como fue nuevo el espectáculo, llamó la atención del público» (14).

Aquestes consideracions de **La Lucha** i **El Constitucional**, fetes en to burlesc, varen provocar una contestació per part del periòdic republicà ja alludit, el qual —sense declarar-se espiritista— posava en relleu la intolerància d'algun sector ciutadà alhora que criticava la manera d'informar dels seus col·legues: «Ayer se publicó el número correspondiente a la última quincena del periódico local **La Solución**, órgano de los partidarios de las doctrinas popularizadas por Allan Kardech. Como en dicho número se habla extensamente del entierro civil del difunto D. Pedro Costa, renunciamos a decir sobre él lo que habíamos pensado, a raíz de la penosísima impresión que nos produjo el espectáculo presentado el día de aquel entierro por una parte del vecindario de esta ciudad, cuyos grados de ilustración pudieron aquilatarse por la irrespetuosidad de que por muchos se hizo torpe alarde. / Conste, con todo, a nuestros aprecia-

(13) **La Lucha**, 28 de novembre de 1885.

(14) **El Constitucional**, 29 de novembre de 1885.

dos colegas **La Lucha** y **El Constitucional** (sobre todo a este último que se permitió calificar imprudentemente de joco-serio el entierro civil de una persona que debió merecerle respeto) que el cortejo fue bastante considerable, siquiera no fuese tan numeroso como seguramente habría sido, a no haber echado el resto los clericales gerundenses ejerciendo coacciones indignas, propias de gente sin ilustración y completamente dominadas por el fanatismo de secta. / Y conste que no todos los que acompañaron el cadáver a la última morada, participan de las creencias de la escuela espiritista. Los hubo, muy allegados a nosotros, que no pertenecen a ninguna escuela religiosa» (15).

EPILEG

La nostra recerca s'ha limitat a Girona i a una època concreta. Es evident que la doctrina recollí adeptes a d'altres indrets de les nostres contrades. De l'1 al 10 de setembre de 1934, Barcelona fou seu d'un Congrés Internacional d'espiritistes, prova irrefutable que el moviment havia assolit difusió i seguidors a la nostra terra. Doncs bé: aleshores existien afiliats o correligionaris a les poblacions gironines de Blanes, Figueres, Fortià, Girona, Palafrugell i Palamós (16), sobre els quals no tenim més informació, per bé que aquesta informació evidencia una geografia concreta on l'espiritisme havia enfonstat les seves arrels.

(15) **El Demócrata**, 3 de desembre de 1885.

(16) J. M. SERRA DE MARTINEZ, **El espiritismo y sus relaciones con la masonería**, citat per J. VENTURA, op. cit., p. 247.